

Dienes Ottó

„JAJ NEKÜNK, HA EGYSZER NEM LÁTUNK TÖBBÉ JELEKET...”

Hules Béla filozófiai írásairól

„Kezdetnek semmi nyoma, befejezésre pedig semmi kilátás.”

(XX. századi tudós mondása)

„Nem tehetünk mást, mint hogy »tesszük a dolgunkat«.

Némi önhiúsággal... Bízva, hogy »akkor« is, »ott« is »lesz«. Lesz mit *tenni*.”

(Hules Béla)

1

A két nyitó mottó - tagadhatatlan - tartalmaz némi rezignált humort, de valamiféle megfellebbezhetetlen szomorkásságot is (mint az a bizonyos „mondottam”, amit Arany János ragasztott Madách nagy műve legvégére). Tragikus elején-végén-határoeltságunkban (ebben a zseniálisan „megtervezett” bioketrecben) mindent megteszünk, hogy elháríthatatlan fizikalitásunkat - anyagságunkat - transzcendentáljuk, létünket szellemi végtelenséggé tágítva az öröklétiség és halhatatlanság illúziójában fürödve szemlélhessük, vagy inkább érezhessük (mivel talán az érzés a létezésnek mint olyannak a fundamentális ragasztóanyaga). Az emberi létnek - persze a létnek mint olyannak - matematikai képletbe sűrítetősége szinte lehetetlen - s főképp az az úgynevezett nyugati ember számára (de ennek részletezésére most ki nem térünk!) - a test-lélek dualizmus mindiglen közbeszól, akadékoskodik (nem teljesen így a keleti ember számára). Hules szerint az ember önmagát „információtartamá”-val azonosítja (elsősorban „mentális”, „kognitív” = megismerő, a megismerésre vonatkozó tartalomra gondolva - kérdés lehetne itt, hogy mire gondolva másod-, harmad-, satöbbedik sorban -). Az „élő halott” (szegény, ártatlan Jézus is ezekkel a hulladékokkal volt körülvéve! - ez csak személyes közbeszólás) így lesz a „tartalmat vesztett” emberi lény (aki, ha már ebben a légkörben vagyunk, az örök halál birtokosa az e- és túlvilágon). Hules szerint ebből a borzongató, megborzasztó felismerésből (mármint abból, hogy egy - némi rezignáltsággal szólva - nagy zacskó SEMMI voltunk, illetve leszünk) származik ama aspirációnk, hogy „lelkünket” (értékként felfogott) halhatatlannak tudhassuk (legalább), ha már a testünk mindenféleképpen halandó (öt az entrópia falja föl). Zavarodottságunkat képtelenek vagyunk végleg eloszlatni, hiszen (elsődlegesen a vallások értelmében - a félreértések elkerülése végett itt tisztában kell lennünk azzal, hogy a buddhizmus nem vallás, mivel ateista, Krisna viszont isten) valami titokzatos valamiért „a testnek feltámadása” (Hules) is kívánatos (Isten ments’, hogy ebbe a témába belegabalyodjunk, mert olyan ez, mint a labirintus - arról nem is beszélve, hogy a legvégén nem tudnánk megkerülni a reinkarnáció tanát, s ez aztán végleg összebonyolítaná zsenge eszmélkedésünket. S arról most ne is szóljunk, hogy ténylegesen olyannyira fontos és életbevágó-e az ember számára a valamikori testben való visszatámadás a földi fizikalitásba, vagy ha nem a földibe, akkor meg miért nem elegendő a feltételezett szellemi dimenzióban való végnélküli egzisztencia - itt viszont még inkább belekeveredünk az újabb bonyolultságokba, jelesül abba, hogy egyáltalán mit akar a feltámadás mint fogalom.)

Né is lépünk most tovább, amíg erre valamiféle választ nem próbálunk adni. Itt viszont mégiscsak a teológiai feltevésekre támaszkodhatunk. Ha tehát a testnek a feltámadásáról ejtünk szót, akkor tudatában kell lennünk a következőknek. Amint már Hules is megállapította, az ember olyan lény, amely a beteljesülést hozó jövőt várja. Mivel saját magát egységnek tapasztalja, ezt a beteljesülést nem képzelheti egyszerűen a lélek beteljesülésének, ha nem tud-

ja is elgondolni egész lénye beteljesülésének „miként”-jét. A feltámadás adekvát értelmezése céljából azt is figyelembe kell venni, hogy a „test” az egész embert jelenti a Szentírásban, annak testi valóságában (az anyagtestiséget a görögök a 'szarksz' szóval fejezték ki). Ez az egész ember azonban a maga egységében több dimenzióban létező lény (anyag, szellem, természet, személy, cselekvés, öröm, szenvedés és így tovább), amelynek a beteljesülése nem kell, hogy feltétlenül egyidejűleg történjék valamennyi dimenziójában. Így az is elgondolható, hogy a személyes szellem maradandó valósága már a halálban eljut az Istennel való közvetlen közösség állapotába (az éppen nem teljesen ide illő karma-tan szerint azt mondhatnók, hogy erről majd az életminőségünk fog dönteni), és az elhunyt mégis kapcsolatban marad a világ valóságával, sorsával és így az idővel - annál is inkább, mivel a személyes szellemet a világ összvalósága értelmének, a világ végét pedig - amely, ha nem is a világ létezésének, de történetének vége - a szellem beteljesülésében való részesedésnek kell tekintelnünk. Ez a beteljesülés csak akkor lesz tökéletes, ha kiterjed arra a dimenzióra is, amely anyagi mozzanatként elválaszthatatlanul hozzátartozik a szellem konkrétságához, és amelyet a beteljesültség állapotában már nem úgy kell elgondolni, hogy a mi fizikai testünk valamely pontján található. Ezzel nem azt mondjuk, hogy a feltámadást nem lehet olyan folyamatként elgondolni, amely már a halállal elkezdődik. Ami a feltámadást mint az egyes ember egész történetének láthatóvá válását illeti, az emberi közösségnek a feltámadásban bekövetkező beteljesülését a menny fogalmánál kell tisztázni (erre természetesen most nincs mód). A feltámadott testre vonatkozó spekulációknak a bibliai eszkatológia szab határt (eszkatológia' = a hittudománynak az az ága, amely a világ sorsával és elmúlásával problémáival foglalkozik, valamint azzal, hogy mi lesz az emberekkel haláluk után).

2

Hules Béla - aki mesterségét tekintve költő, de eredetileg filozófus szeretett volna lenni - e kis füzet (*Jó és Rossz, Vadamosi Füzetek, Zalaegerszeg, 1999.*) hosszabb-rövidebb esszéiben - melyek hol filozófiai, hol etikai, hol lírai jellegű tünődések, eszmélkedések; természetesen elmélyült és alapos felkészültségről tanúbizonyságot tevő szellemi háttérrel - az emberrel mint olyan-nal kapcsolatosan felmerülő minden „nagy” kérdést felvet, illetőleg azokra válaszokat keres. Nem kis intellektuális küszködéssel igyekszik megválaszolni a talán leglényegesebb kérdésre: van-e az emberi jelenségnek mint olyannak valamiféle kielégítő, elmenyugtató értelmezhetősége, egyszerűbben: célja? Az izgalmas elmélkedések folyamán kísérletet tesz arra, hogy elszakadjon a pusztán sztochasztikus (statisztikai valószínűségeen alapuló - tegyük hozzá: pusztán mechanikus evolucionista) univerzum-, lét- és életértelmezéstől, habár több alkalommal megérzi, hogy ezt egyfajta intellektuális heroizmus nélkül nem egykönnyű megtenni. Hiszen a világ összállapota jelenlegi valóságában végtelenül lehangoló és kiábrándító, mondhatnánk: ideálromboló. Jól érzi azt is, hogy borotvaélen táncol a legnagyobb kérdéseket illetően: a teológiát megpróbálja (s nem mindig sikeresen, bár ez nem is baj) elválasztani valamiképpen a józan (de nem vulgármaterialista) racionális gondolkodási formától. Egy helyütt ki is jelenti: „Ez a dolgozat nem teológiai” (merem ezt vonatkoztatni nem csak az idézetet tartalmazó írásra). A hezitálás azonban már a következő mondatban jelen van: „Viszont mindenesetre abból az alapállásból indul ki” - mármint a felvetett gondolat - „hogy a világi történések - és ezen belül az embernek - van valami feladata; az egész történéseknek (a Teremtésnek) valami célja, iránya. E nélkül az alapállás nélkül a felvetendő kérdésnek nem volna értelme” (ez persze ilyen alapvető megfogalmazásban teljes egészében benne látszik foglaltatni a teológiai értelemben vett eszkatológiában - s még mi minden húsbavágó más is!) Az általa egy lábjegyzetben hivatkozott „teológiai mozzanat”-októl nehéz megszabadulni. Ezen a dilemmán igazából nem is tudunk átlépni; de igazából mi is lenne ezen átlépés értelme? Hiszen „Kérdés: az ember fogaskereke-e a gépezetnek vagy érdekeltje. Jó lélekkel csak az utóbbit hihetjük.” Nos úgy tűnik, ezen gondolatok sincsenek messze a teológia kérdésfeltevésétől.

Sorjázna tovább a (jelenleg még megválaszolhatatlan) kérdések: ha az ember minden módon a saját javát szorgalmazza, azzal egyben „a teremtés célját”-t is szolgálja-e? Hules azt is felismeri, hogy most már az (a tervezni tudó értelmes lény) által irányított „tervezett teremtés” jóval gyorsabban halad előre (de persze lehetne egy kicsi kérdőjelet tenni), mint a sztochaikus teremtés (a szerző nem hanyatlik tehát a nihilista fatalizmus csapdájába, hanem inkább azt mondanók, hogy felfogásbelileg egyfajta szinergizmusnak vagyunk tanúi ('szinergizmus' = a megkegyelmező Istennek és a szabad embernek a viszonyával kapcsolatos felfogása, amely szerint az üdvösség megvalósításában Isten és az ember „együtműködik” részokok módjára, mégpedig úgy, hogy az üdvösség egész művének mintegy a felét Isten, felét az ember viszi véghez....). -Természetesen nem vagyok teljesen tisztában azzal, hogy ezt a tételt mennyiben lehet Hules felfogásához idomítani; - egy dolog viszont részemről végigazságnak tűnik az e-világban: az igazán, minden hamisságtól és tautológiától mentes racionális lét- és életfelfogás azonosítható végső soron a teológiai elképzelésekkel, s az úgynevezett (ideológiává fajuló) (pozitívista) racionalizmus valójában hamis (leplezett) (negatív irányú) idealizmus, mivel a létet képtelen transzcendentálni - noha gyanús ez a fogalom minden porral táplálkozó számára...

Azonban - miután már-már megnyugvást találhattunk volna a szinergizmusban - újra előtör a kétely, amely egyúttal a (nyugat) európai értelmiségi végkövetkeztetése is, s amely nem más valójában, mint a „szabad akarat” (megint egy teológiai formula!), legvégső értelmezhetősége egy Istentől megfosztott létben: „Lehet (végül), hogy a Teremtésnek nincs valami eleve kitűzött célja. Ekkor mi (vagy a Világban [= Univerzumban, D. O.] szétszórt feltételezett intelligenciák) még mindig adhatunk (adhatnak) - mondjuk saját érdekünkben) - valamely célt neki...” (Ehhez a kényes témához ajánlom Földényi F. László A medúza pillantása című nagyesszéjét- Lánchíd Kiadó, 1990.).

Még néhány más érdekesnél érdekesebb elmélkedési szalon is elindulhatnánk (így például a „jó” és a „rossz” problémája, az „entrópia” - „negentrópia” kérdése), de maradjunk most már a kibányászott gondolati felérnél.

Hules arra is igen jól ráérez, hogy a „metafizikai” dimezió nélkül (itt most szigorúan a „jó” metafizikára tegyük a tétünket!) az ember igencsak gyorsan és könnyen visszasodródhat az állatalatti szféra kimondottan ösztönkielési hamis mennyországába (amely tökéletesen ellentétes a teológia mennyországával). Hozzá sem kell tennünk, hogy e felé a mennyország felé vonzza ma a (manipulált) világot a technika dühödt tombolása. A szerző viszi tovább a gondolatot: „Az a közeg, amely áthatja ugyan a létet, mégis azon kívüli; amelyben, amely szerint HALADUNK. Ezt neveztük el ISTEN-nek”. Istent magát persze nem láthatjuk, esetleg talán úgy, mint „végtelen távoli pontot” (jelképesen?). Hules ezen a ponton vél rájönni a legrejtettebb titokra: „Mindezek szerint az ISTEN nem egy, a többiek mellett még további entitás a Dasein világában, hanem operációs (operacionista) fogalom” (merem gondolni, hogy a helyes szó sem az 'operációs', sem az 'operacionista', hanem az 'operatív'). Ezen megállapítás szerint Isten fogalom csupán egy, csak az emberre jellemző mentális képesség, valami engramféle. A kérdés viszont itt az lehetne: vajon miért éppen ez az engram vésődött be ilyen vagy olyan murti (a megfoghatatlant megfogható ábrázolattal felruházó tárgyiaság - például egy istenszobor) formájában (a zsidóság nem ábrázol murtival, az iszlám sem) az emberiség jó részének az agyába? Egy további kérdés így hangzana: vajon a teremtő Isten (a Mindenség feltételezett létrehozója) azonos-e a fent megidézett (etikai) engrammal?

Mindenestre Hules eljut/feljut jómaga is a mai intellektuális szubjektum által (vallási értelemben már majdnemhogyan istentelenített) elképzelhető legmagasabb önvédelmi csúcsra: „Az istenhez (nem véletlenül írtunk itt most a szót kis i-vel) hozzá kell járulni, ahogy - amint írtuk - a rendszerhez (rendszerekhez) is hozzá kell járulni. Egyáltalán: mindenhez

(bármilyen) hozzá kell járulni; e nélkül egyszerűen nincs semmi" (roppant fontos ezen a ponton, hogy a „hozzájárulni”-t és a „rendszer”-t helyesen értelmezzük!). Az ember - hogy pontosan mikor, azt nehéz lenne kijelenteni - „elcsúszott környezetétől” (értsd: kiszakadt a természet közvetlen öleléséből) (= kiűzetetett az Édenkertből), íme a „bűnbeesés” (= öntudatra ébredés, amely egyrészt rettenetes veszteség, másrészt végtelen nagy, de kockázatokkal terhes nyereség), mivel „ha volna bűnbeesés előtti állapot, semmiféle ismeret nem volna lehetséges”, azaz csak a flóra és a fauna létezne, tehát nem lenne a Mindenségnek (emberi) tudata.

Az ember az egyetlen szubjektum a mi Világunkban. Az egyetlen élőlény, aki kimondhatja: Világ, „és senki sincs a környezetünkben, aki ellentmondhatna nekünk”[...] „mi vagyunk az erkölcsi szubjektum”. Ezt az egész eszmefuttatást a következő engram-ként vehetnénk be az agyunkba: **MINDEN FELELŐSSÉG AZ EMBER VÁLLÁN NYUGSZIK ISTENNEL VAGY ISTEN NÉLKÜL. DE AZ EMBER SOHASEM MAGA AZ ISTEN!** Ha az ember alázatos - furcsa paradoxon - akkor is van istene, ha nincs; ha nem alázatos, akkor sincs neki, ha van. Hules nem jut el ehhez a (talán) erőszakolt paradoxióhoz, de ő maga is kimondja, hogy az ember játssza a legveszélyesebb játékot a Világon: „Az ember - szerep”. Ha az ember „alázatos” képes maradni, akkor betartja magát a Mértéknek. A Mérték pedig maga az Isten. A Mértékvesztett ember az Isten-telen, szimbolikusan Lucifer plusz Ahrimán (Lucifer a felfuvalkodottságot táplálja, Ahrimán a gyilkos és alattomos ösztönkielést). Ők ketten a Sátán. Értsük meg végre a jelképeket!

4

Rövid és vázlatos elmfuttatásom - amely csak igen szűkösen tudta felölelni a hulesi gondolatgazdagság sokszínűségét - végén okvetlenül meg kell említenem még egy gyönyörű kis esszét, amelyet részemről eme filozófiai füzet lelkületiségének érzek. Az esszé címe: Jézus Krisztus.

Hules szerint - s szerintünk úgyszintén - Jézus Krisztus vagy Gilgames (sorolhatnánk számtalan más nevet is) „mi saját magunk vagyunk”. Ha ugyanis a legmagasabb emberi eszmeiségeket mesének (mesének tartott mítoszoknak) fogjuk fel, akkor emberi lényiségünket, a lelkeségünknek nevezett részünket tapodjuk sárba. De a lírai átszellemültséget csak hadd tolmácsolja maga a költő (filozófus): „Ez a közös emberi azonban ismét csak úgy emel a halhatatlanságba, ha felemelkedünk. Ertjük már! Gilgames és Jézus nem egyszerűen egy érdekes mese, ezek, aha, ezek épületes mesék, a mi épülésünkre lettek kitalálva, hogy ne legyünk annyira földhözragadtak, hogy egy kicsit rendesebbek legyünk, egy kicsit méltányosabbak a másikkal, mivelhogy az is ember, hogy legyünk kultúremberek...”

5

Amint tudjuk, hogy az örületbe hanyatlása előtt Nietzsche - akinek dühöngő antiklerikalizmusáról és ateizmusáról éppen eleget tudunk - keserűen rádöbrent arra, hogy a „múltat” nem lehet csak úgy „véggépp eltörölni”, a mitológiai és teológiai értékrendeket örökre a feledés vizébe fojtani. Már ő is rádöbrent arra, hogy a hagyományos értékrend („mese”, „mítosz”, „vallás”, „művészet”) szétfoszlatásával együtt foszlik szét maga a kiváltságos és tragikus helyzetben lévő emberképződmény, aki már eljutott az állatfelettség egy bizonyos fokára. A hön áhított „Übermensch” (hálás lennék az olvasónak, ha itt ezt a nietzsche-i kreatúrát nem azonosítanánk a hitleri „Übermensch”-csel) nem táplálkozhat a vadonatúj semmiből. A tragikus sorsú német filozófus az emberi lét és élet elsivatagosodásától rettent vissza.

S ha mégis Isten- és Mértékvesztett (= ugyanaz), kis betűs „übermensch”-ek akarunk lenni - mennyi, de mennyi baljós jel mutat ebbe az irányba! -, akkor: „ha így van, ha ilyen okosak leszünk, úgy kell nekünk. Úgy kell nekünk, ha nekünk elég a héja, nem kell a bele. Ha nincs kedvünk kihallani az épületesből az épet, ha nekünk csak a saját szőrös bőrünk kell, az épségünk meg csak egy semmi.”